

Poglavje 1: EKONOMSKI PROBLEM

- ekonomija – nauk o gospodarjenju
- ekonomija se ukvarja z ekonomsko izbiro posameznikov, družin oz. gospodinjstev, s poslovnimi odločitvami podjetij, bank, bolnišnic, s političnimi in ekonomskimi odločitvami države,...
- „železna logika“ ekonomije: vsak osebek deluje v nenehnem neravnovesju med svojimi praktično neomejenimi željami (potrebami) ter omejenimi stvarnimi sredstvi, s katerimi lahko te želje poteši
- **neravnovesno razmerje med potrebami in sredstvi je temeljni ekonomski problem, s katerim se ubada vsak ekonomski osebek**

1.1 EKONOMSKI PROBLEM IN RELATIVNA REDKOST DOBRIN

1.1.1 EKONOMSKI PROBLEM

- **sredstva, ki so na voljo za proizvodnjo, so omejena, zato je omejena količina dobrin in storitev**
- redkost velja tudi za bogate, saj si želijo vedno več (omejenost časa – drugi vidik redkosti)
- **temeljni ekonomski problem je v tem, da so sredstva, s katerimi lahko organiziramo proizvodnjo, omejena, to pa omejuje tudi dosegljivo količino dobrin in storitev**

1.1.2 RELATIVNA REDKOST DOBRIN

- pri redkosti kot ekonomskem problemu **ne gre za absolutno redkost**
- bistveno je razmerje **med razpoložljivo količino neke dobrine in med potrebami po njej**
- če je neke dobrine manj, kot znašajo potrebe ljudi po njej, gre za **relativno redko** ali **ekonomsko dobrino** □ s takšnimi dobrinami se ukvarja ekonomska veda □ zadovoljimo le del potreb
- v kolikšni meri lahko v neki deželi prebivalci zadovoljijo svoje želje, je odvisno od tega:
 - koliko so ustvarili,
 - koliko je v družbi ljudi, ki bodo porabljali proizvedene dobrine, in
 - kako se proizvedene dobrine razdelijo med tiste, ki jih želijo uporabljati
- način razdelitve relativno redkih dobrin □ v nobeni družbi se ne delijo enakomerno (eni jih pridobijo več, drugi manj)
- vse dobrine niso relativno redke (npr. zrak, sonce, svetloba,...) □ nebstveno bi bilo, kako jih delimo med ljudi, saj bi jih bilo za vse vselej zadosti

- ker bi vsak prosto in neomejeno uporabljal te dobrine, bi jih imenovali **proste** ali **neekonomske dobrine** □ v naravi ni več pravih prostih dobrin (onesnaženost)
- po naključju bi lahko imeli idealno razmerje, ko bi bila razpoložljiva količina dobrine v naravi ravno enaka obsegu po njej
- redkost dobrin se v tržnem gospodarstvu preprosto pokaže s tem, da moramo za dobrino **plačati določeno ceno** (npr. voda ni prosta dobrina)
- redkost je temeljna značilnost sodobnega sveta, ki narekuje vsaki družbi, da mora s temi sredstvi ravnati premišljeno, da bi dosegla kar največjo možno zadovoljitev potreb
- -
- dva vidika ekonomskega problema
 - **statični** vidik problema redkosti □ oblikovanje mehanizma razdelitve izdelkov in storitev, da bodo potrebe v čim večji meri zadovoljene in bodo spodbudile ljudi k ustvarjanju novih izdelkov in storitev
 - če se vprašamo od kje izvirajo izdelki in storitve ter zakaj je njihova količina omejena, se obrnemo k procesu proizvodnje, saj redkost izvira iz omejenega obsega proizvodnje □ ta pa je posledica omejene količine proizvodnih virov
 - **dinamični** vidik problema redkosti □ nujnost učinkovite porabe proizvodnih virov, na premišljeno proizvodno dejavnost in nenehno izboljševanje proizvodnje

1.2 EKONOMSKA DEJAVNOST IN PREMAGOVANJE RELATIVNE REDKOSTI

- redkost skušamo rešiti ali vsaj omiliti z gospodarsko dejavnostjo
- **ekonomska dejavnost** – proces zavestne, premišljene in pretehtane, učinkovite uporabe razpoložljivih virov, dela in stvarnih sredstev
- mnoge živalske vrste so v razvoju propadle, ker se niso uspele dovolj prilagoditi (racionalno organizirati) □ nekatere živali imajo zelo organizirano ravnanje (npr. mravlje) – ne govorimo o gospodarjejnju, saj je njihovo ravnanje nagonsko
- krog gospodarske dejavnosti:

1.2.1 TRI TEMELJNA VPRAŠANJA VSAKE DRUŽBE

- bistveni elementi gospodarjenja: človeške potrebe, omejenost sredstev in zavestna dejavnost zmanjšanje omejenosti sredstev
- zaradi obnavljanja in širjenja potreb, ko se večja število prebivalcev in vsakdo od njih želi vse bolj zadovoljiti potrebe, se proces proizvodnje ponavlja, zato govorimo o **reprodukcijskem procesu**
- zaradi omejenosti sredstev različne dejavnosti **tekmujejo** med seboj za razpoložljiva sredstva (**konkurenca**)
- -
- v nekaterih primerih imamo namesto tekmovanja več od tega, če rešujemo ekonomski problem z **medsebojnim delovanjem, s kooperacijo**
- kombinacija konkurence in sodelovanja je rešitev tržnega gospodarstva
- gospodarstvo mora odgovoriti na tri temeljna vprašanja:
 - **KAJ se bo v neki družbi proizvajalo in v KAKŠNIH količinah:** izbira med dobrinami in storitvami ter količino proizvodnje; če ne prihaja do menjave z drugimi državami, govorimo o zaprtem (avtarkičnem) gospodarstvu
□ sodobna gospodarstva so odprta; ne moremo uvoziti bistveno več kot zaslužimo z izvozom, saj bi se morali zadolževati v tujini
 - **KAKO se bodo dobrine proizvajale** – kdo jih bo proizvajal, s kakšnimi sredstvi in po kakšnem tehnološkem postopku? □ na to vprašanje morajo dati odgovor tehnični in naravoslovni strokovnjaki, ki obvladajo tehnološke možnosti; ekonomisti pri tem sodelujejo z oceno stroškov in donosnosti posamezne izbire tehnologije
 - **ZA KOGA proizvajamo različne dobrine in storitve**, kdo bo sodeloval v prisvajanju koristi od proizvodnje in v kakšni meri?
- družba ne more imeti vsega, zato moramo **izbirati** med različnimi možnostmi
- izbira med možnostmi je bistvo ekonomske vede; ekonomija razlaga kako ljudje izbirajo med različnimi možnostmi, in skuša napovedati, kako bodo spremembe vplivale na spremenjeno izbiro
- menedžment mora odgovoriti na naslednja vprašanja:
 - Kaj bomo proizvajali? □ načrtovanje razvoja posla
 - Kaj vse potrebujemo, da bi to lahko naredili? □ tehnične in druge zahteve za opravljanje posla
 - Kako bomo to naredili? □ izbira tehnologije in organizacije posla
 - **REALIZACIJA**
 - Kaj bodo imeli od tega posla lastniki, menedžment, zaposleni? □ odločanje o razdelitvi poslovnih rezultatov po pokritju stroškov

- ko govorimo o treh velikih ekonomskih vprašanjih, ki jih je uveljavil am.ekn. Paul Samuelson, navadno mislimo na izbiro družbe

Mednarodna skupnost (svet)

odgovore na ta vprašanja skušamo poiskati na različnih ravneh □ ravni odločanja o temeljnih ekonomskih vprašanjih:

Lokalna skupnost

Temeljne ekonomske celice

Podjetja

Gospodinjstva

Nacionalna skupnost (država)

- odločitve na višji ravni vplivajo na nižjo raven; pravilo je, da se na višji ravni poskušajo doseči odločitve, ki morajo upoštevati različne interese osebikov na nižji ravni

1.2.2 TEHNIČNI IN DRUŽBENI VIDIK EKONOMSKIH PROCESOV

- dobrine delimo na **stvarne (materialne)** in **nematerialne dobrine (storitve)**
- v sodobnem svetu so storitve vse bolj pomembne, govorimo o storitvenem gospodarstvu
- problem storitev je, da jih ne moremo skladiščiti, zato jih je treba opraviti takrat, ko je potreba po njih
- -
- razvoj tehnologije je spremenil naše možnosti zadovoljevanja potreb (pšenica, nove dobrine – TV)
- spremembe v materialnem načinu produciranja so bistveno spreminjale človeško družbo, položaj posameznih družbenih skupin v njej
- skozi čas se je poleg tehnološke plati spreminjala tudi **družbena organizacija proizvodnih procesov**
- Adam Smith je poudarjal kako pomembna je delitev dela
- opredelitev, da se v posamezni tovarni proizvajajo le določeni izdelki in šele s proizvodnjo večjega števila tovarn se na trgu znajde vsa paleta proizvodov, imenujemo **družbena delitev dela**
- delitev dela med delavci znotraj tovarniškega okvira imenujemo **tehnična delitev dela**

➤ **prednosti** delitve dela:

- specializacijo na različne dejavnosti se bolje izkoristijo *individualna nagnenja in sposobnosti ljudi*
- uporaba posebnih strojev in izdelavnih postopkov omogoča *množično proizvodnjo z nižjimi stroški*
- dohodek zaposlenih se zviša, delovni čas skrajša, s tem se *poveča splošna blaginja*

➤ **slabosti** delitve dela:

- ob specializaciji obstaja *nevarnost enostranskih obremenitev*, kar lahko škoduje zdravju zaposlenih
- zaposleni zaradi *enoličnega dela* izgubljajo veselje do dela, ustvarjalne sposobnosti so slabo izkoriščene
- v kriznem obdobju lahko nastajajo *problemi s preskrbo*, saj so obrati med seboj močno odvisni

➤ mikro – ekonomija podjetja, makro – ekonomija gospodarstva, mezo – ekonomija panoge

➤ dobrine lahko delimo še na drug način:

- **potrošne dobrine** – dobrine končne porabe
- **produksijske dobrine** – namenjene za uporabo v nadaljni proizvodnji (vmesni ali intermediarni proizvodi)
 - o **reproduksijski material** – materiali in sestavni deli za proizvodnjo drugih dobrin
 - o **investicijske dobrine** – trajne dobrine za proizvodnjo drugih dobrin (npr. stroji, oprema, stavbe)

➤ Odnosi med ljudmi, ki so v različnih položajih: z vidika lastnine proizvodnih sredstev in z vidika različnega znanja, sposobnosti oz. funkcij v poslovnem procesu

➤ procesi gospodarjenja v družbi so vselej tudi **družbeni procesi**, saj se med ljudmi oblikujejo odnosi

-

Poglavje 2: GOSPODARSKI KROŽNI TOK

2.1 EKONOMSKE POTREBE IN GOSPODARSKA DEJAVNOST

➤ **potreba** je občutek pomanjkanja nečesa – občutimo jo kot nezadovoljstvo, kot boleč občutek, ki sproži željo po stvareh, ki bi jo lahko zadovoljile

➤ z gospodarsko dejavnostjo ne moremo zadovoljiti vseh potreb – **nematerialne potrebe** (npr. po varnosti)

➤ v ekonomiji obravnavamo le tiste potrebe, ki jih lahko zadovoljimo z gospodarsko dejavnostjo □ za njih je značilno:

- da želi posameznik, ki jih čuti, odpraviti to stanje nezadovoljstva,
- da pozna primerno sredstvo, s katerim lahko doseže ta cilj in
- da se pri razpolaganju s tem sredstvom srečuje z omejitvijo, relativno redkostjo

➤ nasproti potreb se pojavlja problem relativno redkih dobrin, ki nas sili, da izbiramo

➤ razsežnost potreb in organizacija njihovega zadovoljevanja:

- **osebne, individualne potrebe** izhajajo iz fizične in psihične narave človeka (npr. hrana), te potrebe mora zadovoljiti vsak posameznik posebej
- **skupne, kolektivne potrebe** čuti večja skupina ljudi (npr. ceste, šole,...)
- o **splošnih potrebah** se navadno odloča v demokratični državni skupnosti v parlamentu (npr. policija)
- skupne in splošne potrebe nekateri združujejo v pojem **družbenih potreb**

➤ nujnost zadovoljevanja:

- **osnovne, primarne potrebe** so življenjskega pomena, saj nam omogočajo preživeti; prej ali slej se potrebe obnovijo, zato jih je potrebno spet zadovoljiti
- **višje, sekundarne potrebe** izhajajo iz naše osebnosti, so manj nujne, po zadovoljitvi osnovnih potreb

➤ potrebe so v **celoti tako rekoč neomejene**, hočemo večjo kakovost zadovoljevanja (tehnični napredek, razvijanje potreb)

➤ potrebe so tiste, ki **pobudijo gospodarsko dejavnost** □ v sodobni družbi postaja to razmerje že tudi nasprotno – oglaševalske akcije – vsiljevanje potreb, **manipulacija s potrošniki** □ pojavljanje posameznikov, ki se zavzemajo za omejevanje potrošniške družbe

➤ potrebe so po možnosti zadovoljitve različne, z večjo in večjo količino dobrine je potreba zasičena (saturirana), usmerimo se k drugim potrebam

➤ potrebe so izrazito subjektivne – ljudje imamo različne okuse; potrebe so tudi spremenljive, saj se spreminjajo s starostjo, počutjem,...

- nekatere potrebe lahko zadovoljimo z različnimi dobrinami, te dobrine imenujemo **substitutne (nadomestitvene) dobrine**; poznamo bližnje substitute in slabe substitute
- za zadovoljitev nekaterih potreb potrebujemo več dobrin hkrati – to so **komplementarne (dopolnjujoče) dobrine**
- nekatere potrebe se **nenehno obnavljajo**, zlasti po hrani in pijači
- podjetje, ki želi uspešno poslovati, mora dobro poznati potrebe ljudi
- **dobrina** je vsako sredstvo, s katerim lahko zadovoljimo kako potrebo, imajo uporabno vrednost za nekega potrošnika
- -
- večino naravnih dobrin moramo za uporabo še predelati, da jih dobimo v obliki, v kateri jih po navadi uporabljamo
- proizvodi ali izdelki – tiste dobrine, ki jih ni v zaželeni obliki v naravi, temveč jih proizvedemo z delom in sredstvi
- kadar delamo delamo proizvod za menjavo oz. prodajo na trgu, govorimo o **blagu**

DOBRINE

- ko je posamezna skupnost pridelala, izdelala in porabila dobrine sama – **naturalna proizvodnja**

2.2 PROIZVODNJA IN NJENI DEJAVNIKI

- skoraj vse dobrine prihajajo iz **proizvodnje**, ki je organizirana v različnih vrstah proizvodnih enot

2.2.1 POJEM PROIZVODNJE

- proizvodnja je v sodobnem podjetju tisti del njegove poslovne dejavnosti, v kateri naravne prvine spreminjamo v takšne dobrine, ki lahko s svojimi lastnostmi zadovoljijo potrebe ljudi
- proizvodnja je temeljna dejavnost, s katero premagujemo relativno redkost dobrin
- bistveno je razmerje med vloženimi proizvodnimi dejavniki in proizvedenimi dobrinami, saj skušamo z danimi dejavniki ustvariti čimveč dobrin
- v proizvodnjo vlagamo različna **naravna bogastva** in pa tudi **proizvedena sredstva**

- v sodobni proizvodnji je delež proizvedenih sredstev vse večji, saj se naravni resursi nadomeščajo s sintetičnimi
- količina naravnih virov je **fizično dana** in jih ne moremo vnovič proizvesti, saj so viri **neobnovljivi**
- kako lahko storimo, ko so zaloge nekega nahajališča izčrpane: odkrijemo novo nahajališče, začnemo uporabljati manj kakovostne vire, bolj učinkovito bomo uporabljali ta vir in z recikliranjem proizvodov bomo ta vir ponovno vrnil v proizvodnjo

2.2.2 PROIZVODNI DEJAVNIKI

- proizvodni dejavnik – to, kar je potrebno za proizvodnjo in s svojim delovanjem v proizvodnem procesu pripomore k obsegu ali kakovosti proizvodov
- ❖ **Marxova razčlenitev proizvodnih dejavnikov** □ bistven del proizvodnje je **delovni proces**, dejavniki se razlikujejo po njihovi vlogi, položaju v delovnem procesu
- -
- **delo** je človekova preiščljena, smotrna dejavnost; značilno za delo je: da je za preiščljeno dejavnost in da človek hkrati oblikuje tudi delovna orodja
- **proizvajalna sredstva** vključujejo vse materialne sestavine, ki jih vključujemo v proizvodni proces
- **delovna sredstva** so tista sredstva, s katerimi obdelujemo naravno tvarino, da se preoblikuje □ to so: **orodja, stroji, stavbe in različni objekti**; od njihovega razvoja je odvisen napredek proizvodnje
- med **predmete dela** štejemo naravne snovi ali material, na katere človek deluje z delovnimi sredstvi in jih spreminja v zaželeno proizvode □ predmete dela delimo: **po njihovi dodelanosti** (*zemljo, surovine ter polizdelke*) in **glede na vlogo v proizvodnem procesu** (*osnovne tvarine, pomožne tvarine ter pogonske tvarine*)
- v procesu proizvodnje je naloga proizvajalnih sredstev:
 - da olajšajo telesno delo,
 - da omogočijo večjo učinkovitost dela,
 - da omogočijo prijetnejše delovne razmere,
 - da zagotovijo večjo varnost pri delu
- ❖ **Tradicionalna razčlenitev proizvodnih dejavnikov** □ na proizvodne dejavnike lahko gledamo z vidika: kdo jih posreduje, prisvaja dohodek od njihove uporabe, odloča o njihovi uporabi

➤ prva dva dejavnika, delo in zemlja, sta *temeljna* proizvodna dejavnika, kapital pa je že njun rezultat (izvedeni proizvodni dejavnik)

➤ **narava** daje *poglavitne sestavine katere koli proizvodnje*

dejavnik

dohodek

lastnik

➤ ljudem daje narava za proizvodnjo **tri vrste virov**: zemljo, surovine in naravne energije

➤ -

➤ **zemlja** je temeljni naravni dejavnik, značilno za zemljo je: neuničljivost in omejenost s svojo naravno danostjo

➤ **surovine** so materialni temelj proizvodnje; problem surovin je, da so zelo neenakomerno porazdeljene

➤ **naravne energije** so zelo pomembne za gospodarsko dejavnost posamezne države, saj je pri energiji najtežja zamenjava s sintetičnimi nadomestki

➤ naravni viri lahko močno pripomorej k razvoju gospodarstva

➤ zelo pomembna je *nadomestljivost virov* □ recikliranje omogoča znižanje proizvodnih stroškov

➤ **delo** je zavestna, premišljena uporaba človekovih umskih in fizičnih sposobnosti za proizvodnjo bogastva v obliki novih proizvodov in storitev

➤ število prebivalcev je odvisno od: stopnje rojstev, stopnje smrtnosti in migracij prebivalstva □ odvisen obseg dela; aktivno prebivalstvo, nekateri pa ne delajo (otroci, študenti, brezposelni,...)

➤ človek si je prizadeva, da bi si olajšal napor pri delu (orodja) in da bi povečal učinkovitost svojega dela

➤ delo je tudi *ustvarjalna dejavnost*, s katero zadovoljuje svoje potrebe po ustvarjanju

➤ pri delu razlikujemo tri temeljne sestavine: **telesna ali fizična sestavina, umska sestavina in moralna sestavina**

➤ v podjetjih morajo poskrbeti za: primerno plačo, socialne storitve, urejene delovne razmere in primeren delovni čas

➤ dejavniki delovne sposobnosti in pripravljenosti za delo:

➤ tretji dejavnik je **kapital** – zaloga sredstev in opreme, ki se prenaša iz enega v drugo obdobje kot podlaga za proizvodnjo

➤ vsaka proizvodnja potrebuje določen kapital

2.2.3 PODJETNIŠTVO IN INOVACIJE

➤ **podjetniki** – ljudje, ki kombinirajo vse tri proizvodne dejavnike tako, da razvijejo organizacijo, ki bo ustvarjala dobrine in storitve

➤ podjetniki so zelo pomembni za gospodarstvo, saj vnašajo novosti □ razvijanje gospodarstva

➤ novosti v proizvodnji (metode proizvodjanja ali proizvodi) so **izumi (invencije)**

➤ -

➤ kadar te novosti uporabimo v sami proizvodnji oz. poslovanju podjetja, ko se pojavijo kot proizvodi na trgu, govorimo o **inovaciji**

➤ podjetja skušajo pridobiti kupce s tem, da proizvajajo nove in boljše proizvode, ki so **inovacije proizvodov**, tekmujejo pa tudi z razvojem boljših in cenejših metod, kar so **inovacije procesov**

➤ mnogi izumitelji sami niso znali izkoristiti ekonomskih prednosti svojih izumov – to so storili drugi

➤ podjetja uvajajo novosti zaradi skrbi, da bi jih prehiteli konkurenti, razvoj je ena bistvenih funkcij v podjetju, zato zaposlujejo raziskovalne skupine

➤ podjetja se tudi povezujejo v *strateška partnerstva ali alianse*, da združijo sredstva, znanje in izkušnje večje skupine ljudi

➤ nekatera podjetja razvijajo novosti in so *inovatorji*, druga podjetja pa so *posnemovalci* (imitatorji)

➤ proces vnašanja novosti je povezan s **podjetnikom** kot tisto osebo, ki bo znala učinkovito kombinirati proizvodjalne dejavnike, zemljo, kapital in delo, ki bo vedno iskala novo ter učinkovitejšo kombinacijo – povečala dobiček

➤ podjetnik organizira, upravlja in prevzema tveganje poslovanja podjetja

➤ podjetništvo – sposobnost, da ob omejenih proizvodnih dejavnikih oblikujemo učinkovito gospodarsko dejavnost in uveljavimo novosti

➤ Joseph Schumpeter – podjetniki so nosilci napredka, poudarjal je njihovo **inovativnost**

➤ pojem inovacij je bistveno širši od samih novosti v tehniki ali v proizvodih

- trig se zaradi tehničnega napredka nenehno razvijajo, okusi in navade kupcev se spreminjajo, konkurenca je zelo ostra
- *podjetniki* so inovatorji, osebe, ki odkrivajo in uveljavljajo razne tržne priložnosti □ *razvoj podjetja*
- *menedžerji* so uslužbenci, zelo dobro plačani, ki vodijo že uveljavljeno podjetje, nadzirajo proces, skušajo doseči čim večji dobiček □ *učinkovito poslovanje*
- meja med podjetnikom in menedžerjem je zelo nejasna, sestavine podjetništva se nujno vgrajujejo v sodobni menedžment

2.2.4 FAZE GOSPODARSKEGA PROCESA

- celoten gospodarski proces pomeni pridobivanje dobrin zaradi zadovoljevanja potreb z njimi
- faze reprodukcijskega procesa:
 - -
 - v teh fazah se razrešujejo temeljna ekonomska vprašanja
 - **proizvodnja** je izhodišče, saj se v njej *ustvarjajo materialni proizvodi*, ki so potem predmet gospodarjenja v naslednjih fazah; proizvodnja je *začetek procesa reprodukcije*, ki se konča s porabo proizvodov in nadaljuje v nov proces proizvodnje □ proizvodnja mora najti trg, zato proizvajalci preučujejo potrebe potencialnih potrošnikov
 - z vidika podjetja ima celotna dejavnost nekoliko drugačno zaporedje:
 - v **razdelitvi** se razmerja v največji meri odločijo že z dogajanjem v proizvodnji; razdelitev dohodkov je v veliki meri odvisna od tehnologije; razdelitev dohodkov v gospodarstvu med družbene razrede je v veliki meri odvisna od lastniške strukture dejavnikov, od njihovega poslovanja in družbene delitve dela
 - **menjava** je proces, v katerem se pokaže, ali bodo proizvodi res našli kupce; proizvajalci le v nekaterih proizvodnjah proizvajajo za vnaprej znanega kupca; težko je dati točno oceno obsega proizvodnje za nove proizvode, saj ne vemo kako jih bodo kupci sprejeli
 - za podjetje je šele v fazi menjave jasno kako uspešno bo poslovalo, **menjava** nastopa kot vmesni člen – posrednik med proizvodnjo in potrošnjo
 - proces ima dve plati:
 - gre za **tehnični, naravni proces**, ki začne s proizvodnjo, iz katere se proizvodi distribuirajo v širšem območju – do končnih potrošnikov

- gre za **družbeni proces**, v katerem se pojavljajo posamezniki in družbene skupine
- poleg materialnih proizvodov se v procesu gospodarjenja oblikujejo tudi **družbeni produkcijski odnosi**, ki zelo vplivajo na življenje ljudi v posamezni družbi
- ljudje v svojem življenju delujemo v treh vlogah: proizvajalci, potrošniki in kulturno-politična bitja

2.3 KROŽNI TOK GOSPODARSTVA

- v tem procesu sodelujejo vsi ekonomski osebki, na njegovo delovanje vplivata dve sestavini:
 - nosilci odločitev** – vse osebe, ki naredijo kakršnokoli izbiro
 - koordinacijski mehanizmi** – dogovorjene ureditve, s katerimi se izbire ene osebe usklajujejo z ibirami drugih
- med nosilci so tri skupine:
 - gospodinjstva** – vsaka skupina oseb, ki živijo skupaj in se odločajo o svojem ravnanju (npr. samska gospodinjstva, starši z otroki, dijaki v dijaškem domu,...)
 - podjetja** – organizacije, ki proizvajajo proizvode in storitve za prodajo drugim; v skupino podjetij združujemo: industrijska podjetja, kmete, banke in zavarovalnice, samostojne podjetnike,...
 - država** – organizacija, ki ima različne funkcije v družbi:
 - odoloča zakone in pravila za ravnanje podjetij in gospodinjstev,
 - oproizvaja nekatere javne dobrine in storitve,
 - osvojo dejavnost financira iz davkov
 - onadzira celotno gospodarstvo
- -
- v krožnem toku gospodarstva se srečujejo **podjetja in gospodinjstva** kot dve temeljni skupini osebkov
- o **krožnem toku gospodarstva** govorimo ravno zato, ker se procesi nenehno obnavljajo
- ekonomski (reprodukcijski) tokovi potekajo v dveh smereh: v eni smerni potekajo **stvarni, materialni (realni) tokovi dobrin in storitev** oz. **proizvodnih dejavnikov**, v nasprotni smeri pa tečejo **denarni, nominalni (monetarni) tokovi**
- podjetja plačujejo gospodinjstvom za uporabo proivodnih dejavnikov, kar predstavlja **denarni dohodek gospodinjstev**

- gospodinjstva plačujejo podjetjem za dobrine in storitve – **potrošni izdatki gospodinjstev**
- gospodinjstva ne kupujejo neposredno pri proizvajalcih, pač pa v raznih trgovinah – **trg potrošnih dobrin in storitev**
- tudi proizvodni dejavniki vstopajo v podjetja na različne načine – **trg proizvodnih dejavnikov**
- v stvarnem gospodarstvu gospodinjstva ne porabijo sproti vseh dohodkov, ampak del dohodkov *prihranijo*; na drugi strani podjetja *investirajo* v nove obrate □ kot posredniki se vključijo *banke*, s čimer dobimo novo skupino osebkov v shemi krožnega toka
- podjetja ne proizvajajo le potrošnih dobrin, pač pa tudi stroje oz. opremo, ki jih druga podjetja kupujejo na **trgu kapitalnih dobrin** in zanje plačujejo **izdatke za investicijske dobrine**
- krožni tok v narodnem gospodarstvu z delitvijo dobrin na potrošne in investicijske dobrine:

2.4 BANKE IN DRŽAVA V KROŽNEM TOKU GOSPODARSTVA

- delovanje gospodarstva je povezano z *velikim številom osebkov* in *različnimi trgi*; gospodarstvo je tako zapleten mehanizem z vrsto notranjih razmerij in povezav
- pomemben subject v narodnem gospodarstvu so **banke in druge finančne organizacije**
- banke – posebna skupina podjetij, ki se ukvarja z denarjem; pomaga poganjati denar v gospodarstvo in spodbujati njegovo kroženje; zbirajo prihranke in jih posojajo tistim, ki imajo večje potrošne ali investicijske načrte kot znašajo njihova sredstva
- bančno posli: nevtralni (nakup in prodaja deviz), aktivni (kreditiranje) in pasivni (prihranki)
- z dobro organiziranim bančnim sistemom poskrbimo, da prihranki ne zaostajajo
- banka plača varčevalcu z ustreznimi obrestmi, izposojevalcem pa zaračuna višjo aktivno obrestno mero

➤-

➤ bistvo *financiranja potrošniškega posojila* je, da omogoči kupcu, da pride do dobrine, preden ima sam zadosti prihrankov

➤ finančne organizacije pa ne odborijo posojila vsakemu, zato se finančna organizacija zavaruje:

- zahteva redno zaposlitev kupca
- zahteva zavarovanje posojila pri zavarovalnici
- zahteva poroštvo 1-2 drugih oseb
- sprejme vrednostne papirje, hipoteko kot jamstvo

➤ v stabilnem obdobju funkcija bank sorazmerno dobro deluje

➤ med pomembne nosilce odločitev uvrščamo tudi **državo**, ki denar pridobi iz *davkov*, včasih pa sig a delno tudi *izposodi* (izda državne obveznice) – nastaja *javni dolg* države

➤ alternativna skica vloge države v gospodarstvu:

➤ značilno za sodobna gospodarstva je intenzivno trgovanje z drugimi gospodarstvi, zato moramo v shemo dodati še tokove za mednarodno trgovino

➤ denar, ki odteče v tujino za nakup tujih dobrin in storitev, predstavlja izdatke za uvoz; k našim podjetjem pa pritekajo denarna sredstva kot prihodki od izvoza

➤ vključevanje mednarodne trgovine v krožni tok gospodarstva (z vrisanimi denarnimi tokovi):

Poglavje 3: GOSPODINJSTVA IN POTROŠNA IZBIRA

- gospodinjstva so omejena z razpoložljivimi sredstvi (dohodek), imajo pa težnjo k maksimalni zadovoljitvi potreb

3.1 GOSPODINJSTVA, POTREBE IN POTROŠNJA

- med gospodinjstva prištevamo vse tiste ekonomske celice, ki sodelujejo v potrošnji končnih proizvodov in storitev
- v analizi gospodinjstev bomo predpostavljali:
 - člani gospodinjstev poznajo svoje okuse, želje in potrebe ter jih lahko rangirajo po njihovi nujnosti
 - člani imajo v vsakem trenutku določen denarni znesek
 - člani ekonomizirajo, saj želijo kar najbolje zadovoljiti potrebe
- o racionalni izbiri govorimo, ko posameznik izbere takšno količino raznih dobrin, da **maksimira svoje zadovoljstvo** □ izbiro opravi ob danem znanju in informacijah
- poraba posameznega proizvoda nudi posamezniku določeno ugodje, ki ga imenujemo **koristnost**
- kadar opazujemo celotno zadovoljstvo, ki ga dosežemo s porabo nekaj enot določene dobrine, govorimo o **celotni koristnosti** □ *graf narašča*, saj se koristnost vsake pice sešteva
- mejna koristnost je količina, za katero se spremeni celotna koristnost, če spremenimo porabo določene dobrine za eno enoto □ *graf pada*, saj je koristnost vsake naslednje pice manjša – *krivulja mejne koristnosti*
- zmanjšanje mejne koristnosti pri porabi nadaljnjih enot iste dobrine imenujemo **zakon padajoče mejne koristnosti**
- mejna koristnost je **pozitivna** in se **zmanjšuje z vse večjo porabo te dobrine**

➤ le v primeru, da bi dodatna enota dobrine posamezniku škodovala, bi bila njena mejna koristnost negativna; a te dobrine ne kupimo

➤ mejna koristnost se zmanjšuje – približuje se ničli

3.2 ALTERNATIVNE MOŽNOSTI POTROŠNJE IN POTROŠNA IZBIRA

➤ v tržnem gospodarstvu ima posameznik **omejen denarni dohodek**, cene dobrin so zanj nespremenljive □ objektivne omejitve zanj: denarni dohodek in tržne cene dobrin

3.2.1 PREMICA ALTERNATIVNIH MOŽNOSTI POTROŠNJE

➤ dobrine kupujemo zaradi zadovoljevanja potreb, o tem pa nam več pove njihova **koristnost**

➤ kupec mora razmišljati o cenah in koristnosti hkrati, tehtati njihova razmerja

➤ preučimo možne izbire imamo in pri tem upoštevamo *objektivne omejitve* – denarni dohodek in cene dobrin

➤ izračun nam da **lestvica mogočih (alternativnih) nakupov** z nekim dohodkom

➤ -

➤ vse možne kombinacije nakupov dveh vrst dobrin ležijo na daljici s skrajnima točkama, ki jo imenujemo **premica alternativnih možnosti potrošnje** – dve lastnosti: je *premica* in je *padajoča*

➤ zakaj je premica **padajoča**? – zaradi relativne redkosti *lahko potrošnik poveča nakup ene dobrine le tedaj, če hkrati zmanjša oz. žrtvuje nakup določene količine druge dobrine*

➤ povečamo lahko nakup prve dobrine, le če žrtvujemo nekiokoličino druge dobrine – to žrtvovano količino druge dobrine imenujemo **alternativni ali oportunitetni strošek**

➤ zakaj gre za **premico**? – ta oblika opisuje **okolščine na konkurenčnem trgu**; cene dobrin so iste, ne glede na kombinacijo izbranih dobrin

➤ koncept alternativnih/oportunitetnih stroškov:

→

➤ **alternativni stroški so konstantni** – za dodatno količino ene dobrine moramo slejkoprej žrtvovati stalno enake količine druge dobrine

➤ **nujnost izbire ob redkosti dobrin pomeni stroške oz. žrtve** – izbirati moramo med alternativami

- točke na premici kažejo največje možne količine obeh dobrin, ki jih lahko kupimo; izbira izven premice cene oz. trikotnika z osema je nemogoča
- položaj premice je odvisen od cene obeh dobrin in njen nagib od razmerja teh cen, zato jo imenujemo **premica cene**
- omejitev je dana z denarnim dohodkom, s proračunom gospodinjstva, zato jo imenujemo tudi **proračunska premica**

3.2.2 PREMIKI PREMICE ALTERNATIVNIH MOŽNOSTI POTROŠNJE

- dejavniki omejitve pri premici cene so *dani denarni dohodek in ceni obeh dobrin*
- s spreminjanjem cen dobrin oz. dohodkov prihaja do premikov premice cene
- če se *dohodek poveča* se premica cene vzporedno premakne navzgor – *povečana kupna moč* gospodinjstva; z *zmanjšanjem denarnega dohodka* pa se premica cene vzporedno premahne navzdol
- za **spreminjanje cen dobrin** imamo več možnosti:
 - če se cena dobrine zniža, gre puščica premika v smeri – od izhodišča ven
 - če se cena dobrine zviša, gre puščica premika v smeri – proti izhodišču
- -
- v primeru *inflacije* se premica cene premakne tako kot v primeru zmanjšanja dohodka

3.2.3 OPTIMALNA IZBIRA NAKUPA DOBRIN

- gospodinjstvo skuša racionalno izbrati takšno košarico dobrin, s katero bo skušalo v največji možni meri zadovoljiti svoje potrebe, kar pomeni, da poskuša doseči največjo celotno koristnost ob danem dohodku in cenah dobrin
- na nakup vpliva: cena dobrin, lestvice mejnih koristnosti, omejena denarna sredstva in merilo – največja skupna koristnost dobrin
- premica cene poda **seznam mogočih izbir potrošnika**, saj pove vse možne kombinacije dveh dobrin
- odgovor na izbiro je v strukturi potreb, kin am pove, kakšno koristnost potrošnik pridobi s porabo
- seštejemo celotno koristnost obeh dobrin in dobimo skupno koristnost nakupa – izberemo možnost, kjer je največja
- za najboljšo potrošno izbiro, ki maksimira zadovoljstvo (skupno koristnost) potrošnika, pravimo, da je **potrošnikovo ravnotežje**

➤ namesto celotnih koristnosti lahko pridemo do ravnotežja z računanjem mejnih koristnosti; mejna koristnost na tolar, ki ga porabimo za katerokoli dobrino, je za vse dobrine enaka

➤ potrošnikovo ravnotežje je doseženo, ko:

mejna koristnost od dobrine A cena dobrine A = mejna koristnost od dobrine B cena dobrine B

➤ pravilo: **skupno koristnost maksimiramo pri takšni potrošni košarici, kjer je mejna koristnost na porabljeni tolar enaka za vse dobrine v košarici**

➤ s spreminjanjem cen se spremeni optimalna košarica

➤ dve kritiki: koristnosti ni mogoče meriti, ljudje ne poznajo svojih lestvic mejnih koristnosti □ ne morejo izračunati optimalne košarice

3.3 GOSPODINJSTVA IN RACIONALNO GOSPODARJENJE S PRORAČUNOM

➤ v stvarnosti se odločitve sprejemajo v gospodinjstvu, ki šteje več članov

3.3.1 GOSPODINJSTVA IN EKONOMSKE ODLOČITVE

➤ ključna omejitev za odločitve gospodinjstva je **vsota razpoložljivih denarnih sredstev**

➤ ker gospodinjstvo ne more zadovoljiti vseh potreb, mora sestaviti **načrt potrošnje** za določeno obdobje gospodinjstvo je temeljna potrošna enota, v kateri se zadovoljujejo potrebe ljudi

➤ s porabljanjem prvin potrošnje (trajne potrošne dobrine, dobrine tekoče potrošnje, storitve, delo članov gospodinjstva) nastajajo **stroški**

➤ -

➤ shema dejavnikov odločanja gospodinjstva:

3.3.2 GOSPODINJSTVA IN PRIHODKI

➤ prihodki gospodinjstev so navadno:

- **prihodki iz dela**
- **finančni prihodki**
- **drugi prihodki:** pokojnine, podpore, štipendije,...

➤ najpomembnejši so **delovni dohodki**

➤ na dohodke vpliva: izobrazba in kasnejše usposabljanje v poklicu, potrebe gospodarstva po določenih poklicih, vrsta dejavnosti, starost, spol in geografska lokacija

➤ za skupni prihodek gospodinjstev je zelo pomembno koliko članov je zaposlenih oz. koliko jih prejema razne dohodke

➤ *koristi* redne zaposlitve: več denarja, bolj zanesljivo socialno zavarovanje, večja varnost družine (npr. bolezen), ustvarjalnost, ekonomska neodvisnost in širši krog znancev

➤ *stroški* redne zaposlitve: stroški prevoza na delo, stroški storitev, višja dohodnina, razni stroški, težje je imeti več otrok, manj prostega časa in stresi pri delu

3.3.3 FINANČNO NAČRTOVANJE (PLANIRANJE) V GOSPODINJSTVU

➤ gospodinjstvo naredi **finančni načrt**, saj mora načrtovati odhodke glede na prihodke

➤ **prihodki** – razpoložljiva sredstva, ki jih pridobijo člani gospodinjstva z ekonomsko dejavnostjo

➤ **odhodki** – denarno ovrednotena poraba kupljenih dobrin v določenem obdobju

➤ za spreminjanje finančnega stanja gospodinjstva navadno uporabljamo besedi – **prejemki** in **izdatki**

➤ prejemki pomenijo povečanje, izdatki pa zmanjšanje denarnih sredstev gospodinjstva v določenem trenutku

➤ prejemki in izdatki se pojavljajo v denarni obliki, prihodek pa je npr. nek ekonomski rezultat

➤ -

- če naročnik še ni plačal, imamo do njega **terjatev**, če pa smo prejeli denar za nekaj, kar še nismo storili, je to **obveznost** do naročnika
- s pametnim načrtovanjem izdatkov si zagotovimo večje zadovoljstvo
- koristi gospodinjstva od finančnega načrtovanja: *bolj disciplinirano kupovanje, preprečevanje trošenja prek okvirov dohodka, večja harmonija v gospodinjstvu, spremljanje in nadzor izdatkov*
- pri finančnem načrtovanju se običajno gospodinjstvo ravna po **mesecu dni**
- največji so običajno **izdatki za tekočo potrošnjo**

Poglavje 4: PODJETJA IN PROIZVODNA IZBIRA

- podjetje je organiziran napor posameznikov, da bi proizvedli in ponudili proizvode, ki lahko zadovoljijo potrebe v družbi
- podjetje – najširša **organizacijska oblika**, ki vključuje profitno naravnane enote (npr. industrijsko podjetje) in neprofitne ustanove (npr. šola)
- ekonomisti imenujejo gospodarske enote **firme ali podjetja**

4.1 POJEM IN DEJAVNOSTI PODJETIJ

4.1.1 POJEM PODJETJA

- **podjetje** – organizacija, ki kupuje ali najema proizvodne dejavnike od drugih podjetij in jih uporabi v proizvodnji
- podjetje **organizira** vse te vire zato, da proizvaja in prodaja dobrine in storitve, pri tej dejavnosti ga vodi posameznik ali menedžerska ekipa
- **podjetje je organizacija, ki organizira proizvodnjo dobrin in storitev**
- podjetje je gospodarska enota, ki kombinira proizvodne dejavnike za proizvodnjo dobrin in storitev za trg, za potrebe drugih podjetij ali gospodinjstev

javna, privatna, združna in mešana lastnina

delovno intenzivna, kapitalno intenzivna

mikro in majhna, srednja in velika podjetja

obrt, industrija, trgovina, promet, turizem, gradbeništvo, bančništvo,...

podjetja za proizvodnjo investicijskih dobrin ter tista za proizvodnjo potrošnih dobrin

primarna proizvodnja, sekundarna proizvodnja (predelava) in terciarna proizvodnja (storitve)

➤ -

➤ razlaga pojmov firma, obrat in podjetje, ki se pogosto uporabljajo kot sopomenke:

- **firma** – ime neke gospodarske enote, s katerim nastopa v poslovanju, se podpisuje,...
- **obrat** – gospodarska enota, v kateri se izdelujejo proizvodi ali opravljajo storitve
- **podjetje** – pravna oseba, ki v določeni organizacijski obliki proizvaja za trg na temelju svojega poznavanja povpraševanja

➤ podjetja se morajo odločati o tem:

- kaj proizvajajo in kakšne količine
- kakšno proizvodno tehniko naj uporabijo
- kakšne količine proizvodnih dejavnikov in vmesnih dobrin naj uporabijo
- kakšna naj bo organizacija in menedžerska struktura
- kako naj bo urejeno plačevanje proizvodnih dejavnikov

➤ menedžerske funkcije so: načrtovanje, odločanje, organiziranje in kontroliranje

➤ podjetja so učinkovit način organiziranega reševanja ekonomskih vprašanj, saj lahko dosežejo: *nižje transakcijske stroške, ekonomijo obsega in ekonomijo skupinske proizvodnje*

➤ **transakcijski stroški** □ podjetje se izogne velikemu številu posamičnih operacij s tem, da najame neko podjetje – učinkovitejše in ugodnejše

➤ podjetje dosega **ekonomijo obsega**, saj opravlja dejavnost v velikem obsegu, s čimer stroški na enoto proizvoda padajo

➤ **skupinska proizvodnja** – vsak član se specializira za določena opravila, ki so medsebojno povezana

4.1.2 CILJI DEJAVNOSTI PODJETIJ

➤ cilj podjetja na začetku je **preživetje** in utrditev svojega položaja na trgu

➤ cilj podjetja v gospodarski dejavnosti je maksimiranje dobička

➤ **maksimiranje dobička** – ustvariti **največji mogoči dobiček**; zaradi redkosti virov zelo racionalno ravna z njimi in jih ne zapravlja po nepotrebem

➤ dobiček podjetja omejujeta dve skupini omejitev:

1) **tržne omejitve** – dobiček omejujejo pogoji, po katerih podjetje kupuje inpute in prodaja svoje outpute

2) **tehnološke omejitve** – vsaka sprememba inputa v output je proizvodna tehnika; nekatere tehnike so delovno, druge kapitalno intenzivne; za maksimiranje dobička mora podjetje uporabiti tehnološko učinkovite proizvodne metode, ki z danimi inputi ustvarijo največji možni output

➤ v splošnem velja v ekonomiji, da **skušajo podjetja maksimirati svoje dobičke**

➤ v kolikšni meri bodo podjetja dejansko skušala maksimirati dobiček, je odvisno od treh okoliščin:

- ciljev lastnikov
- razmerja moči med lastniki in neposrednim vodstvom podjetja
- tržnih pogojev

➤ **cilji lastnikov** – ni nujno, da so zainteresirani le za dobičkonosnost; proizvodne zadrage težijo k čim večjem **zaposlovanju**; plače menedžerjev so vezane na velikost podjetja – neposredni cilj menedžerjev je lahko **maksimiranje rasti prodaje** – njihov cilj se lahko spremeni v **zadosten obseg dobička**

➤ tisti, ki vidijo dominantno silo v menedžerjih, so razvili **menedžerske teorije podjetja**; druga skupina so **behavioristične teorije** – iz ideje, da podjetja ne vodimo izključno po interesih menedžerjev in lastnikov, temveč gre za različne interese (npr. zaposlenih, kupcev, prebivalcev, države,...)

➤ -

➤ cilji podjetja so zelo kompleksni in se v času spreminjajo □ podjetje skuša **zadovoljiti** te raznovrstne cilje in ne maksimirati dobička

➤ tržni pogoji – pomembna stopnja konkurenčnosti, ki je odvisna od števila in velikosti podjetij, vrste proizvodov in možnosti za vstop novih podjetij na trg

➤ misija ali poslanstvo podjetja – določena splošna opredelitev namena

➤ doseganje dobička ni nujno za javna podjetja, ki so v lasti države

➤ v maksimiranje dobička niso usmerjene niti nekatere ustanove na zdravstvenem, izobraževalnem ali raziskovalnem področju □ te ustanove so ustanovljene zaradi *ustvarjanja in zagotavljanja potrebnih storitev*

4.1.3 VRSTE DEJAVNOSTI V GOSPODARSTVU

➤ tri skupine proizvodnih dejavnosti:

- **primarna proizvodnja** – proizvodnja surovin, ki so na razpolago v naravi (npr. rude, les, pšenica,...); *kmetijstvo, ribištvo, gozdarstvo in rudarstvo*

•**sekundarna proizvodnja** – predelani in s tem bistveno izpopolnjeni naravni proizvodi; *industrijska proizvodnja in izgradnja*

•**terciarna proizvodnja** – proizvodnja storitev; dve vrsti storitev: poslovne (trgovine in pomožne storitve – bančništvo, zavarovalništvo, transport in komunikacije) in osebne storitve (storitve, ki niso povezane z dobrinami – npr. frizerstvo, zobozdravstvo, izobraževanje,...)

➤ **poslovne storitve** – nudenje storitev kot pomoč primarni in sekundarni proizvodnji (*mednarodna trgovina, domača trgovina in splošne poslovne storitve*)

➤ **osebne storitve** – nudenje neposredno potrošnikom

4.2 VRSTE PODJETIJ V SODOBNIH TRŽNIH GOSPODARSTVIH

➤ osnovna logika poslovanja – **kombiniranje proizvodnih dejavnikov za proizvodnjo dobrin in storitev zaradi dobička**

➤ raznovrstne organizacijske oblike lahko razlikujemo po različnih tipih lastnine, nadzora, prevzemanja tveganja in prisvajanja, kar so temeljne lastninske funkcije

4.2.1 VRSTE PODJETIJ

➤ z vidika ureditve upravljanja in z vidika plačevanja proizvodnih dejavnikov imamo različne pravno-organizacijske oblike

➤ oblike podjetij: *samostojni podjetnik, zadruga in trgovinske (gospodarske) družbe – osebne družbe (d.n.o., komanditna družba) in kapitalske družbe (d.o.o., d.d.)*

➤ **samostojni podjetnik** – najbolj številna oblika, zlasti v storitveni dejavnosti; podjetje enega lastnika, ki lahko zaposluje več delavcev; lastnik je neomejeno odgovoren; upravljanje takega podjetja je enostavno, saj lastnik sprejema vse menedžerske odločitve; lastnik prejme ves dobiček in je odgovoren za vso morebitno izgubo

➤-

➤ **družba z neomejeno solidarno odgovornostjo** – družba, v katero se združi več fizičnih oseb, ki so neomejeno in solidarno odgovorne s svojim celotnim premoženjem; ustanovita jo najmanj dve osebi; družba omogoči združenje resursov večjega števila družbenikov in s tem omogoči poslovanje v večjem obsegu; solastniki se morajo soglasno dogovarjati; dobiček družbe se obdavči kot del osebnih dohodkov družbenikov

➤ **družba z omejeno odgovornostjo** – rezultat razvoja gospodarskega prava v praksi, ki naj bi bila primerna za manjša podjetja; večji osebni prispevek družbenikov; samostojna pravna oseba; družbenik jamči za dolgove in obveznosti družbe le v obsegu vloženega kapitala; ni nujno da ima

nadzorni svet; skupščina družbenikov imenuje poslovodjo, ki ga kontrolira nadzorni svet (izvoljen od skupščine družbenikov)

➤ **delniška družba** – podjetje, katerega kapital je razdeljen na delnice; lastniki družbe so delničarji (individualni ali institucionalni delničarji); pravno osebo, delničarji so odgovorniv višini njihovega finančnega vložka; za vloženi kapital izda d.d. delničarjem **delnice**; strateške odločitve so v rokah *skupčine delničarjev*, skupščina izvoli *nadzorni svet*, ki spremlja poslovanje družbe ter določa njeno poslovno politiko; nadzorni svet imenuje *upravo družbe* (ena ali več oseb); največ kapitala družba dobi od lastnikov □ tudi dobiček pripada njim (dividend), del pa ga zadržijo za širjenje poslovanja podjetja; družba lahko pridobiva kapital tudi z izdajo obveznic □ upniki, ki imajo v primeru stečaja prednost pred delničarji; država obdavči neposredno dobiček družbe; **zaprti tip** delniške družbe – manjša podjetja, delnice proda drugim delničarjem v dogovoru z njimi; večje delniške družbe so **odprte** za nove lastnike, delnice so na borzi vrednostnih papirjev; razlikujemo **navadne** (glasovalne) in **prednostne** (preferenčne) delnice; posebno vlogo ima *zlata delnica*, ki je običajno v rokah države

➤ **neprofitna podjetja** – ne težijo k dobičku (npr. univerze, zasebne šole,...); zberejo toliko denarja, da pokrijejo svoje stroške; za ta podjetja ni davka na dobiček

➤ **zadruga** – organizacije v lasti skupine ljudi, ki imajo nek skupni cilj; dve skupini zadrug: *kooperativne družbe za maloprodajo* (v lasti kupcev) in *proizvodne kooperative* (v lasti delavcev); delujejo po logiki omejene odgovornosti in plačujejo davek na dobiček

➤ **javna podjetja** – poslujejo pod kontrolo države oz. so deloma ali v celoti v lasti države; privatizacija teh podjetij

➤ *s.p. – prednosti*: majhno podjetje, preprosta ustanovitev, majhen kapital, hitro odločanje, nedeljivost dobička, preprosto računovodstvo, profiti so obdavčeni le enkrat kot dohodek lastnika

➤ *s.p. – pomanjkljivosti*: neomejena odgovornost, veliko tveganje, omejena proizvodnja, višje cene, kapital je drag, žrtvovan prosti čas lastnika, delo je drago

➤ *d.n.o. – prednosti*: enostavna ustanovitev, pridobivanje kapitala, razčlenjeno odločanje, delitev odgovornosti, podjetje preživi umik enega od partnerjev, možnost popolnega nadzorovanja

➤ *d.n.o. – pomanjkljivosti*: neomejena odgovornost, doseganje soglasja je počasno in drago, omejeno število partnerjev, kapital je drag, vezanost družbenikov na družbo

➤ *d.o.o. – prednosti*: hitrejša kapitalizacija, omejena odgovornost, prilagodljivost, lažji razvoj, večje poslovne možnosti, lahko deluje tudi po umiku družbenika

➤ *d.o.o. – pomanjkljivosti*: deleži niso na borzi, omejenost kapitalizacije, zunanji nadzor, bolj zapleteno odločanje, težje je prodati deleže

➤-

➤ *d.d. – prednosti:* omejena odgovornost delničarjev, hitra kapitalizacija, velika proizvodnja, lažje financiranje, trajnost delovanja, nižji stroški dela, dolgoročne delovne pogodbe, vlaganje tudi majhnih zneskov kapitala, delnice se zlahka prenašajo

➤ *d.d. – pomanjkljivosti:* dražje ustanavljanje, počasno prilagajanje, hierarhična uprava, javno poslovanje, odločitve so počasnejše in dražje, davki na dobiček lahko pomenijo višjo obdavčitev, omejena pravica nadzorstva

4.2.2 ORGANIZACIJA PODJETIJ

➤ vodstvo podjetja določi tudi **organizacijsko strukturo**; organizacija mora biti taka, da so funkcionalne povezave jasne in pregledne, da lahko vodstvo uresniči svoje naloge

➤ organizacijska struktura podjetja je odvisna od vrste dejavnikov:

- **tehnologija** – v veliki meri določa organizacijo podjetja
- **velikost podjetja** – z rastjo so večji problemi koordinacije in kontrole
- **spremembe v okolju** – podjetje se mora fleksibilno prilagoditi spremembam na trgu, v tehnologiji in političnem dogajanju
- **strategija**
- **kultura** – v različnih državah so priljubljene različne oblike podjetij
- **interesne skupine** in njihove težnje po kontroli podjetja vplivajo na oblike organizacije

4.2.3 STRUKTURA PODJETIJ PO VELIKOSTI

➤ kot merilo velikosti uporabimo:

- **obseg poslovanja** – izraža obseg proizvodnih zmogljivosti in število zaposlenih ter druge vire
- **število zaposlenih** – najbolj preprosto merilo
- **po obsegu vloženega kapitala** – manjkrat uporabljeno, ker je zapleteno oceniti tržno vrednost

➤ najpogostejša razčlenitev: mikro podjetja (do 10 zaposlenih), mala (do 50), srednja (51-250), velika (nad 250) in zelo velika (nad 500 zaposlenih)

➤ mala podjetja so pomembna za razvoj in blaginjo gospodarstev

➤ v industrijski proizvodnji je množična proizvodnja omogočila bolj ekonomične operacije na podlagi:

- **simplifikacije** – uporaba enostavnih materialov, ki jih zlahka oblikujemo
- **standardizacija** – zapletene proizvode razčlenimo na standardne dele, ki jih zlahka sestavljamo

• **specializacija** – razčlenitev proizvodnega procesa v posamezne procese in ločene aktivnosti

- delitev dela je pripomogla k množični poceni proizvodnji in prosperiteti
- velika podjetja so prispevala: k izrednemu povečanju proizvodnje, bolj so bila stabilna, varna dolgoročno zaposlitev, prodaja je segla prek nacionalnih meja
- slabosti množične proizvodnje: večja skladišča in zanesljiva distribucija, težave s prodajo tako velikih količin, ponavljajoče delovne operacije – omejevanje motivacije
- s tehnološko revolucijo je prišlo do **obdobja razcveta malega gospodarstva** □ večja konkurenca, večja učinkovitost v podjetjih, večja blaginja, gospodarstvo se bolj osamosvoji od politike
- mala podjetja so **miške**, tista ki hitro rastejo so **gazele** in velika podjetja, ki postajajo počasna, so **sloni**; včasih se multinacionalkam reče gospodarski dinozavri
- -
- prava ekonomska struktura vključuje *ravnovesje malih in velikih podjetij* – mala podjetja so motivatorji rasti, velika pa zagotavljajo stabilnost in pospeševanje

4.3 MERILA USPEŠNOSTI POSLOVANJA PODJETJA

4.3.1 TEMELJNO NAČELO GOSPODARNOSTI

- podjetja morajo ravnati **racionalno**, kar pomeni gospodarno, preudarno
- zaželeni **maksimalni učinek** v tržnem gospodarstvu je nespodbitno **dobiček (profit)**, v naturalnem gospodarstvu je to **količina proizvodov**, v situaciji ko skuša podjetje osvojiti nov trg bo zanj pomembna **čim večja prodaja**
- podjetnik se sprašuje – kako naj z določeno količino proizvede **s kar najmanjšo porabo proizvodnih dejavnikov**
- **dobiček = prihodek – stroški**; *stroški = porabljeni proizvodni dejavniki x cene proizvodnih dejavnikov*; *prihodek = prodani proizvodi x cene proizvodov*
- dobiček maksimiramo na dva načina: pri danih stroških skušamo iztržiti čim več (**povečanje prihodka**) ali pa skušamo dani prihodek porabiti čim manj (**znižanje stroškov**)
- **splošno načelo racionalnosti** – vselej postavimo neko količino kot dano, racionalnost ravnanja pa pomeni bodisi maksimiranje ali minimiranje druge količine □ *maksimiranje dobička* ali *minimiranje stroškov*
- **več meril uspešnosti gospodarjenja**: *produktivnost, ekonomičnost in rentabilnost poslovanja*

4.3.2 PRODUKTIVNOST DELA

➤ *produktivnost dela* – razmerje med ustvarjenim proizvodom (doseženo proizvodnjo dobrin) in količino dela, ki smo ga vložili za to proizvodnjo:

produktivnost dela = $\frac{\text{proizvodnja}}{\text{dela}}$; $p' = \frac{Q}{D}$

✓ Q – količina proizvodov, D – obseg vloženega dela (število delavcev, ure)

➤ produktivnost nam pove koliko lahko (ob dani tehnologiji in organizaciji) proizvedejo ljudje v danem časovnem obdobju in v danem prostoru; izraža raven gospodarske razvitosti

➤ produktivnost dela je odvisna od sledečih dejavnikov:

- *povprečne delavčeve spretnosti*

- *ravni znanosti in stopnje njene tehnične uporabnosti*

- *družbene kombinacije proizvodnega procesa* – učinek podjetja je odvisen od tega, kako poteka v tem gospodarstvu koordinacija vseh podjetij, kako razvito je njihovo sodelovanje in specializacija

- *obsega in učinkovitosti proizvodnih sredstev*

- *naravnih pogojev* – npr. zemlja, naravna bogastva, vremenske razmere

➤ delitev dela je skupaj z napredkom strojne proizvodnje omogočila silovito povečanje proizvodnje in zmanjšanje delavnika, z bistveno daljšim letnim dopustom; plače so se povečale

-

4.3.3 EKONOMIČNOST

➤ *ekonomičnost proizvodnje* – razmerje med vrednostjo proizvodnje in stroški te proizvodnje:

ekonomičnost $e = \frac{\text{vrednost proizvodnje}}{\text{stroški}} = \frac{Q}{TC}$

✓ TC – celotni stroški

➤ ekonomičnost proizvodnje nam pove, v kolikšni meri smo v proizvodnem procesu lahko uresničili uveljavljeno načelo racionalnosti poslovanja □ kvocient mora biti vedno večji od 1

4.3.4 RENTABILNOST (DONOSNOST)

➤ z *rentabilnostjo* primerjamo čisti (neto) rezultat proizvodnje in zanj potrebno naložbo proizvodnih dejavnikov

➤ če je višja rentabilnost rezultat večje količine proizvodov – to omogoči boljše zadovoljevanje družbenih potreb, če pa je rezultat višanja cen – krči se kupna moč

- rentabilnost se v tržnem gospodarstvu izraža s **profitno mero**:

profitna mera $pf' = \text{profit} / \text{kapital} = pK$

- donosnost podjetja je odvisna od ekonomičnosti proizvodnje in obsega kapitala

4.4 PROIZVODNA IZBIRA V DRUŽBI – TRANSFORMACIJSKA KRIVULJA

4.4.1 ALTERNATIVNE MOŽNOSTI PROIZVODNJE

- družba se z omejenimi proizvodnimi viri sreča s **problemom proizvodne izbire** kot prvim ekonomskim problemom □ odgovoriti si mora na dve vprašanji

- KAJ – katere dobrine in v kakšnih količinah naj proizvaja
- KAKO jih bo proizvajala – izbrati mora najbolj učinkovite metode proizvodnje

- pri danih virih in tehnologiji vselej obstaja meja količin, ki jih lahko družba proizvede v določenem obdobju

- stvarnost bomo poenostavili s predpostavkami:

- družba vse kar proizvede tudi porabi – kapitalna sredstva ostanejo nespremenjena
- proizvajamo le dve vrsti dobrin
- razpoložljive proizvodne dejavnike lahko vsaj do neke mere uporabimo v proizvodnji obeh vrst dobrin

- izbiro družbe v proizvodnji različnih dobrin ob uporabi razpoložljivih proizvodnih dejavnikov in znanih proizvodnih metodah imenujemo v ekonomiji **lestvica ali krivulja alternativnih možnosti proizvodnje**

- krivulja nam pokaže, kakšne so največje mogoče količine proizvodnje obeh dobrin, ki jih v tem gospodarstvu lahko proizvedemo, če popolnoma izkoristimo vse razpoložljive proizvodne dejavnike na najboljši mogoči način

➤-

- *krivulja pokaže mogoče, dosegljive količine* – če gospodarstvo *polno izkoristi vse razpoložljive proizvodne dejavnike in uporabi najboljšo tehnologijo ter organizacijo dela*

- desno nad krivuljo je področje proizvodne izbire, ki nam *ni dosegljivo*; gospodarstvo lahko proizvede tudi manj, a s tem **izgublja del potencialnega proizvoda** – neracionalno

- družba je v svoji proizvodnji **omejena z dano količino proizvodnih dejavnikov** in z njihovo **učinkovitostjo** (proizvodne metode)

➤ vloga **države** – s svojo ekonomsko politiko mora zagotavljati čim bolj polno zaposlitev proizvodnih dejavnikov

4.4.2 OPORTUNITETNI STROŠKI

➤ krivulja proizvodne izbire govori o enakem problemu kot premica potrošnje, le da je tokrat za proizvodnjo

➤ temeljni značilnosti proizvodne izbire sta:

- gre za **padajočo krivuljo** – problem redkosti in nujnost izbire
- gre za **konkavno, izbočeno krivuljo** – družba je pri izbiri svobodna, toda omejena na področje pod krivuljo

➤ žrtvovana količina neke dobrine je **alternativni ali oportunitetni strošek** dodatne količine druge dobrine

➤ krivulja je **konkavna**, ker **alternativni stroški dodatnih enot ene dobrine naraščajo**, kar pomeni, da se moramo zanje odpovedati čedalje večjemu številu enot druge dobrine

➤ dejansko gre za preusmerjanje proizvodnih dejavnikov iz ene proizvodnje v drugo – to krivuljo imenujemo tudi **transformacijska krivulja**

➤ bistvo oblike krivulje je v tem, da so **proizvodni dejavniki do neke mere specializirani za proizvodnjo določenih dobrin**; proizvodnjo preusmerjamo od ene ene k drugi dobrini □ z večanjem proizvodnje te druge dobrine je vse manj dejavnikov, ki so zanj zelo primerni □ uporabimo manj primerne, zato je proizvodnja manj učinkovita

✓ *transformacijska krivulja je meja med tistim, kar lahko neko gospodarstvo z omejenimi proizvodnimi viri doseže, in tistim, kar je zanj nedosegljivo*

✓ *vselej obstaja neka točka na krivulji, ki pomeni boljšo izbiro kot točka pod krivuljo*

✓ *premik iz ene v drugo točko na krivulji pomeni, da imamo manj ene dobrine, da lahko pridobivamo več druge dobrine*

✓ *krivulja je izbočena, kar nam pove, da zaradi specializiranosti proizvodnih dejavnikov oportunitetni stroški neke dobrine naraščajo, ko povečujemo njeno proizvodnjo*

4.4.3 UPORABE TRANSFORMACIJSKE KRIVULJE ZA ANALIZO DRUŽBENE IZBIRE

➤ transformacijska krivulja nam pove, **katere so vse mogoče izbire, kombinacije v proizvodnji dveh skupin dobrin**; pove nam, katere so največje dosegljive količine njihove proizvodnje – krivulja pa nam ne pove, katero izbiro bo neka družba dejansko izbrala

➤ krivulja daje spisek možnih izbir, konkretna izbira pa je odvisna od **strukture družbenih potreb**

➤ krivulja s ob spremembah dinamično premika v nove položaje □ mogoče spremembe:

- *povečanje količine proizvodnih dejavnikov* – krivulja se premakne desno navzgor
- *povečanje produktivnosti in učinkovitosti dejavnikov* – če se poveča produktivnost v proizvodnji A, se krivulja premakne navzgor le ob osi dobrine A; pri dobrini B je ravno tako

➤ -

➤ lahko pride do situacije, ko se hkrati poveča razpoložljiva količina proizvodnih dejavnikov, zaradi inovacije pa tudi produktivno v proizvodnji dobrine A – premik transformacijske krivulje ni vzporeden, možnosti se bistveno povečajo v proizvodnji dobrine A

➤ zakaj pride do povečane količine proizvodnih dejavnikov? – v tem primeru **družba izbira v proizvodnji med potrošnimi in kapitalnimi dobrinami** □ akumulacija kapitala in možnosti povečanja proizvodnje:

➤ v primeru, da se družba odloči proizvajati le potrošne dobrine, bo v naslednja obdobja vstopila z *isto količino proizvodnih dejavnikov in z isto transformacijsko krivuljo*

➤ gospodarska rast je bistveno višja, če država nameni veliko za proizvodnjo kapitalskih dobrin in ne skorajda vse za potrošne dobrine

✓ *gospodarska rast je rezultat akumulacije kapitala in boljše tehnologije*

✓ *oportunitetni strošek gospodarske rasti je manjša količina dobrin in storitev za tekočo potrošnjo*

✓ *s skrajšanjem tekoče proizvodnje potrošnih dobrin lahko namenimo več sredstev za akumuliranje kapitala in raziskovalno razvojno dejavnost, ki pelje v tehnološke izboljšave – to je motor gospodarske rasti*

✓ *gospodarska rast ni zastoj, njen oportunitetni strošek je zmanjšanje tekoče proizvodnje potrošnih dobrin*

➤ država mora za gospodarsko rast vlagati tudi v **tehnični napredek**

➤ za države, ki se razlikujejo po ravni razvitosti, je mogoča **različna izbira med osnovnimi življenjskimi potrebščinami in bolj luksuznimi dobrinami** □ revna država izbere med dobrinama približno enako količino obeh – država z visokim dohodkom izbere obojega več, predvsem osnovnih potrebščin

➤ take države se lahko razlikujejo tudi pri **porabi privatnih (individualnih) in kolektivnih dobrin** □ bogate države vlagajo več predvsem v kolektivne dobrine (zdravstvo, znanost, kultura) kot revne države, saj s tem izboljšujejo kakovost življenja

4.4.4 KORISTI OD SPECIALIZACIJE IN MENJAVE

➤ **prednosti specializacije in medsebojne menjave** med dvema državama □ odprto gospodarstvo, mednarodna delitev dela; nekatera gospodarstva pa so zaprta, avtarkična, samozadostna

➤ sklep o koristi menjave je očiten, če imamo dve državi, v katerih ima vsaka **primerjalno prednost** v proizvodnji ene od dobrin

➤ menjava je tudi koristna, kadar ima posamezna država absolutno prednost v proizvodnji vseh dobrin, saj so še vedno ene države relativno bolj uspešne pri enih, druge pa pri drugih dobrinah

➤ če ni političnih konfliktov lahko vselej pridobimo s specializacijo in menjavo med gospodarstvi